

АКСІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я ШКОЛЯРІВ

© Єрмакова Т. С., 2015
<http://orcid.org/0000-0002-3081-0229>

У статті проаналізовано літературні джерела з проблеми формування культури здоров'я школярів в аксіологічному вимірі. Проведено аналіз психолого-педагогічної літератури, в якій вивчається досвід досліджень науковців щодо аксіологічного підходу до проблеми формування культури здоров'я школярів. Виявлені позитивні тенденції на користь ціннісного підходу в організації процесу навчання та виховання підростаючого покоління. Визначено, що аксіологічний підхід є одним з чи не найважливіших підходів до формування культури здоров'я учнів. Це пов'язано з тим, що повноцінне формування культури здоров'я школярів можливе тільки за умови їх свідомого ставлення до життя й розуміння учнем значення свого здоров'я в ієрархії життєвих цінностей.

Ключові слова: аксіологічний підхід, культура здоров'я, школярі, формування, цінність.

В статье проанализированы литературные источники по проблеме формирования культуры здоровья школьников в аксиологическом измерении. Проведен анализ психолого-педагогической литературы, в которой изучается опыт исследований ученых о аксиологическом подходе к проблеме формирования культуры здоровья школьников. Выявленные положительные тенденции в пользу ценностного подхода в организации процесса обучения и воспитания подрастающего поколения. Определено, что аксиологический подход является одним из едва ли не самых важных подходов к формированию культуры здоровья учащихся. Это связано с тем, что полноценное формирование культуры здоровья школьников возможно только при условии их сознательного отношения к жизни и понимания учеником значения своего здоровья в иерархии жизненных ценностей.

Ключевые слова: аксиологический подход, культура здоровья, школьники, формирование, ценности.

The article reveals the features of axiological approach to forming health culture of schoolchildren. The literature on the problem of forming health culture of schoolchildren in the axiological dimension is reviewed. The psychological and pedagogical literature, which studies the experience of the scholars' research of axiological approach to the problem of forming health culture of schoolchildren, is analyzed. Positive trends are identified in favor of the value approach in the

organization of learning and education of the younger generation. It is determined, that the axiological approach is one of perhaps the most important approaches of forming health culture of schoolchildren. This is due to the fact that the full establishment of health culture of schoolchildren is only possible if they have conscious attitude to life and understanding of the value of a pupil's health in the hierarchy of values in life.

Key words: *axiological approach, health culture, schoolchildren, forming, values.*

Актуальність теми. Рішенню проблеми збереження, зміцнення та формування здоров'я зростаючого покоління сприяє педагогічна наука, яка протягом більш ніж двох десятирічь розробляє теоретико-методологічні основи та психолого-педагогічні механізми даного процесу.

Процес пізнання, як основа будь-якого наукового дослідження, є складним і вимагає концептуального підходу на основі певної методології. У сучасних педагогічних дослідженнях пріоритетом стає одночасне застосування різних методологічних підходів, їх взаємодії, що забезпечує максимально об'єктивне, цілісне уявлення, інформацію про досліджувані процеси і явища, а також є основою уточнення, збагачення і систематизації понятійно-термінологічного апарату.

Слід відзначити, що у теперішній час розвиток нового напрямку – «культура здоров'я» набирає обертів. Так, проблемі формування культури здоров'я особистості приділяли увагу такі вчені як: О. Ахвердова, Ю. Драгнєв, В. Горащук, Г. Кривошеєва, С. Кириленко, С. Лебедченко, Ю. Мельник, В. Скумін.

Визначенню сутності категорії «цінність», осмисленню і розкриттю впливу ціннісних новоутворень на розвиток особистості, її життєдіяльність і поведінку присвячено дослідження таких відомих філософів, психологів і педагогів, як Б. Ананьєв, Л. Архангельський, І. Бех, М. Боришевський, А. Здравомислов, І. Зязюн, В. Казначеев, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, О. Сухомлинська, Н. Чавчавадзе та ін.

До генези поняття «цінність» та впливу цінностей на різні аспекти становлення особистості зверталось багато зарубіжних учених: Й. Крейбіг, А. Маслоу, А. Мейнонг, Г. Оллпорт, Р. Перрі, А. Ребер, К. Роджерс, М. Рокич, Дж. Роттер, Б. Скіннер, К. Хорні.

Робота виконана згідно плану НДР Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Мета, завдання роботи, матеріал і методи.

Мета роботи – розкрити особливості аксіологічного підходу до формування культури здоров'я школярів.

Результати дослідження.

Аксіологія – це філософське вчення про матеріальні, культурні, духовні, моральні та психологічні цінності особистості, колективу, суспільства, їх співвідношення зі світом реальності, змінами ціннісно-нормативної системи у процесі історичного розвитку [4]. У сучасній педагогіці аксіологія виконує роль методологічної основи, що визначає систему педагогічних поглядів, в основі яких – уявлення про такі людські цінності, як смисл життя, мета й обґрунтування людської (у тому числі й педагогічної) діяльності.

У педагогічній науці виникнення аксіологічного підходу відбулося наприкінці XIX століття. Саме в цей час у педагогіці поняття людини починає розглядатися як феномен, який вивчається в єдності природного, соціокультурного, матеріально-тілесного та духовного явищ, а особистою цінністю людини є виховання, яке формує її свідомість та відкриває людині шлях до добра.

Цінності виникають і формуються внаслідок взаємодії індивіда з різними сторонами дійсності, з системою знань, норм і правил, і являються детермінантами її поведінки, спрямовують дії та вчинки. Особистісні цінності слід розглядати як суб'єктивне утворення, тобто таке, яке водночас належить і суб'єкту і об'єктивному навколишньому світу [1; 2].

Цінність детермінована обома сторонами ставлення, оскільки її величина і характер одночасно залежать і від визначень суб'єкта (суб'єктивний фактор цінності) і від властивостей об'єкта – носія цінності (об'єктивний характер цінності) [3].

Успішне вирішення завдань ціннісного підходу, потребує формування особистісного і суспільного ідеалу, відповідно до якого здоров'я постає б найвищою загальнолюдською цінністю.

Уже на початку XX століття в педагогічній теорії людину розглядають у сукупності з поняттям «цінність». У зв'язку з цим необхідно відмітити наукові праці В. Бабич, В. Горащука, Г. Кривошеєвої, які дотримувалися такої точки

зору, що світ цінностей є об'єктивним, - це сама соціокультурна реальність, життя людини та суспільства. Цінності життя стають змістом виховання, тобто виховання вчить зростаюче покоління вирішувати проблему «як жити».

У гуманістичних науках та освіті слово «цінність» частіше відносять до того, що цінує людина або суспільна група, та того, що вважається важливим та турботливим (переконання та переживання). Цінність помічає все те, що не є нейтральним та байдужим, а є важливим через мету людських прагнень. Вона є частиною культури, зосередженою навколо цінності, якою є здоров'я для людини [13; 12].

На думку багатьох авторів (В. Анаш, А. Гурицька, К. Островська) цінності настільки усвідомлюються особистістю, наскільки світогляд адекватно відображує дійсність і на цьому обґрунтовує реальні, відповідні законам розвитку природи і суспільства ідеали людини і шляхи їх досягнення[5; 10; 15]. Цінності є одним із важливіших утворень у структурі свідомості й самосвідомості людини, що зумовлюють низку її сутнісних характеристик як особистості.

Цінності допомагають індивідам здійснити соціально схвалюваний вибір своєї поведінки та стають регуляторами найбільш високого рівня функціонування самих цінностей. Цінності обґрунтовують норми або очікування, стандарти, що реалізуються у ході взаємодії між людьми. Направленість особистості на ті чи інші цінності складають її ціннісні орієнтації – усвідомлені уявлення про власні цінності, здатність розмежувати світ предметів та явищ дійсності на значимі, суттєві та незначимі.

Як відомо, одними із основних цінностей, які характеризують рівень розвитку цивілізації, є життя та здоров'я людини. Вони є показником соціально-економічного рівня розвитку суспільства, головним критерієм доцільності й ефективності всіх без винятку сфер державної діяльності (Резолюція ООН № 38/54 від 1997 року).

На цінності здоров'я орієнтується поведінка сучасного суспільства, що відбивається у конкретних формах свого існування. Цінність здоров'я займає особливе положення серед загальнолюдських цінностей та настанов.

Згідно з Конституцією Усесвітньої Організації Здоров'я, здоров'я є цінністю, яке захищається правом, що задовільняє особистий розвиток, а також суспільно-економічний розвиток країни. Здоров'я як цінність стосується не

лише особистості, а й суспільства й держави як важливий елемент суспільної безпеки.

Ученими (К. Олехніцький, К. Пухалський, Й. Чапінський та ін.) визначено, що оцінка здоров'я (його цінність) залежить від багатьох чинників, а саме: різниця в розумінні здоров'я, релігії, культурі, суспільній позиції, віці, а також застосуванні певної шкали до дослідження системи вартостей [6; 14; 16].

Аксіологічний підхід до питання формування здоров'я як найвищої цінності висвітлено у працях таких сучасних польських науковців як М. Демель, А. Гавель, Е. Роман, А. Сіціньський. Авторами доведено, що здоров'я виступає як універсальна людська цінність, співвідноситься з основними ціннісними орієнтаціями особистості і займає певне положення в ціннісній ієрархії [7; 17; 11]. Саме життя людини, її тіло й здоров'я для багатьох культур є найвищою цінністю.

Як зазначає З. Дзубинські, аксіологічний підхід інтегровано в соціально-культурну діяльність, тому що є ядром культури як такої, та залучення його у соціально-культурний процес формування культури здоров'я зростаючого покоління є необхідність, адже він розкриває природну суть здравотворення [8]. На думку автора, уміння піклуватися про здоров'я не є вродженою схильністю, але яким людиною розпоряджається та вдосконалює в межах свого життя. Науковець зазначає, що формування культури здоров'я особистості стане сукупністю людського доробку в галузі здоров'я, який передається через покоління та містить не тільки матеріальні блага, а й засоби просування поглядів, норм, критеріїв оцінювання, прийомів в поведінці.

Однак, слід зауважити, що повноцінне формування культури здоров'я школярів можливе тільки за умови їх свідомого ставлення до життя й розуміння учнем значення свого здоров'я в ієрархії життєвих цінностей. Результат виховання на аксіологічному рівні зв'язаний із ціннісним ставленням школярів до власного здоров'я та здоров'я оточуючих, формує культуру здоров'я через систему цінностей, дозвілля, розвиток здоров'язбережувальної поведінки, дотримання здорового способу життя.

У свою чергу, здійснення аксіологічного компоненту відбувається на основі формування світогляду, внутрішніх переконань людини, які визначають рефлексію і привласнення певної системи духовних, вітальних, медичних, соціальних і філософських знань, що відповідають фізіологічним і

нейропсихологічним віковим особливостям; пізнання законів психічного розвитку людини, його взаємин з самим собою, природою, навколишнім світом.

Успішне вирішення завдань аксіологічного підходу, потребує формування особистісного і суспільного ідеалу, відповідно до якого здоров'я поставало б найвищою загальнолюдською цінністю, а здоровий спосіб життя – «еталоном природної поведінки людини».

Висновки. Таким чином, аксіологічний підхід до питання формування культури здоров'я школярів передбачає виховання в школярів розуміння здоров'я як найвищої цінності; спонукає їх до необхідності піклування про своє здоров'я починаючи з самого дитинства і продовжуючи протягом навчання у школі та подальшого свого життя. У зв'язку з цим надто важливо довести до свідомості школярів значущість здоров'я у житті кожної людини, що у свою чергу спонукатиме їх до дотримання індивідуальної оздоровчої системи, виконання якої є запорукою власного здоров'я.

Література

1. Бех І.Д. Виховання особистості / І.Д.Бех. – Кн.1: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. – К.: Либідь, 2003. – 278с.
2. Василенко В.А. Ценность и ценностное отношение / Василенко В.А. // Проблемы ценности в философии. – 1966. – С.41-49.
3. Московченко О.Н. Системний підхід до оцінки здорового способу життя / О.Н. Московченко// Валеологія. – 1999. –№ 2. – С.14-18.
4. Словарь-справочник по педагогике / авт.-сост. В. А. Мижериков; подбщ. ред. П. И. Пидкасистого. – М.: Сфера, 2004. – 448 с.
5. AnaszW. Wartości młodego pokolenia w dobie transformacji ustrojowej Polski / W. Anasz. – Częstochowa: WSP, 1995. – P. 64.
6. Czapiński J. Cechy osobowości i styl życia / J. Czapiński, T. Panek // Diagnoza społeczna 2005. Warunki i jakości Polaków. – Warszawa: VIZJA PRESS&IT, 2005. – P. 205.
7. Demel M. Cele kształcenia i wychowania fizycznego oraz zdrowotnego / M. Demel, K. Zuchora. – Warszawa: Kultura Fizyczna, 1975. – № 4. – P. 146–149.
8. Dziubiński Z. Kultura somatyczna kleryków / Z. Dziubiński. – Warszawa: Wyd. Salezjańskie, 1996. – P. 35-64.

9. Gawęł A. Metodologiczne aspekty badań kultury zdrowotnej szkoły / A. Gawęł // *Zdrowie – Kultura Zdrowotna – Edukacja*. – 2009. – T. IV. – P. 103–108.
10. Gurycka A. System wartości młodzieży licealnej a oddziaływanie szkoły / A. Gurycka. – Warszawa: UW, 1986. – P. 21.
11. Kopczyński J. Człowiek – środowisko – zdrowie. – Wrocław, Ossolineum, 1999. – P. 125–137.
12. Kunowski S. Wartości w procesie wychowania / S. Kunowski. – Kraków, 2003. – P. 10-25.
13. Łobocki M. W trosce o wychowanie w szkole / M. Łobocki. – Kraków, 2007. – P. 11-15.
14. Olechnicki K. Słownik socjologiczny / K. Olechnicki, P. Załęcki. – Toruń: Wydawnictwo Graffiti BC, 1997. – P. 239.
15. Ostrowska K. W poszukiwaniu wartości / K. Ostrowska. – Gdańsk: GWP, 1994. – P. 14.
16. Puchalski K. Dlaczego nie dbamy o zdrowie. Rola potocznych racjonalizacji w wyjaśnianiu aktywności prozdrowotnej / K. Puchalski, E. Korzeniowska // *Zdrowie, choroba społeczeństwo. Studia z socjologii medycyny*. – Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2004. – P. 107-126.
17. Roman E. Stosunek dzieci i młodzieży szkolnej do wartości zdrowia / E. Roman // *Pedagogika Społeczna*. – 2005. – Vol. 1. – P. 125–134.
18. Szymaski M.J. Młodzież wobec wartości / M.J. Szymaski. – Warszawa, 2006. – 56 p.